

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ФАСИЛІТАЦІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ

У статті розглянуто питання професійної підготовки студентів у вищих навчальних закладах, зокрема до організації фасилітаційного спілкування. Обґрунтовано мету підготовки; виділено структурні компоненти фасилітаційного спілкування: потребнісний, когнітивно-процесуальний, особистісно-поведінковий, а також етапи підготовки: підготовчо-мотиваційний, змістово-процесуальний, набуття фасилітаційного досвіду.

Ключові слова: професійна підготовка, фасилітаційне спілкування, компоненти фасилітаційного спілкування.

В статье рассмотрены вопросы профессиональной подготовки студентов высших учебных заведений, в частности организации фасилитирующего общения. Обоснована цель подготовки; выделены структурные компоненты фасилитационного общения: потребностный, когнитивно-процессуальный, личностно-поведенческий, а также этапы подготовки: подготовительно-мотивационный, содержательно-процессуальный, приобретения фасилитационного опыта.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, фасилитирующее общение, компоненты фасилитирующего общения.

In the article questions of vocational training of students of higher educational institutions, in particular for organizing facilitating communication are considered. The preparation purpose is proved; structural components of facilitating communication: requisite, cognitive-procedural, personal-behavioral are allocated, and also preparation stages: preparatory-motivating, instructive-procedural, facilitation experience obtaining.

Key words: professional training, facilitating communication, components of facilitating communication.

Постановка проблеми. Проблема підготовки педагога до організації навчально-виховного процесу не є новою, оскільки існує в історії людства стільки ж, скільки саме людство вирішує завдання навчання та виховання підростаючих поколінь.

Розробку наукових основ професійної підготовки відображено в працях П.Блонського, С.Шацького [1; 2] та інших учених, які вказували на необхідність її впровадження з першого курсу навчання. Важливим у підготовці педагога

С.Шацький вважав організацію діяльності саме майбутнього вчителя, оскільки в подальшому він зможе так само поводитися з учнем, тому що «... від учня він буде отримувати матеріал, який уже є в запасі його особистого досвіду, буде його обробляти в школі й організовувати дитину в школі» [2, с.54]. Згодом обґрунтовані ним принципи зв'язку виховання й навчання майбутніх учителів із життям, єдності теоретичної та практичної підготовки, поєднання навчально-виховної роботи з їхнім самовихованням стали провідними в теорії та практиці вищої педагогічної освіти.

А.Макаренко [3] висував серйозні вимоги до підготовки вчителів, здатних творчо працювати на ниві просвітительства, вважаючи головним у професійній діяльності знання вихователем своєї справи, володіння педагогічними вміннями, педагогічною технікою.

Видатний педагог розкрив цілісну систему педагогічної освіти, сутність якої полягає в необхідності організовувати підготовку вчителів у педагогічних інститутах таким чином, щоб давати їм широку освіту незалежно від обраного профілю. Він також зазначав, що рівень цієї підготовки має відповідати «духові часу» й спиратися на досягнення науки, техніки, культури. А.Макаренко був глибоко переконаний у тому, що випускники педагогічного інституту мають бути культурними людьми в усіх відношеннях, чемними, знайомими з літературою та мистецтвом [3, с.213–216].

В.Сухомлинський вбачав результатом підготовки до вчительської професії «людинознавство», виражене в «знаннях, уміннях, доведених до ступеня майстерності, піднесених до рівня мистецтва» [4, с.450].

Метою статті є розгляд теоретичних питань підготовки студентів до організації фасилітаційного спілкування.

Основна частина. На сучасному етапі професійна підготовка у вищих навчальних закладах освіти не заперечує прогресивних ідей минулого, але вимагає переосмислення й творчого розвитку всіх цінних здобутків щодо проблеми підготовки вчительських кадрів.

Одні науковці в своїх працях акцентують увагу на змісті, формах та методах

професійної підготовки, а результат подається як перелік знань, умінь та навичок, якими має оволодіти майбутній фахівець (В.Журавльов, Н.Кузьміна та інші вчені). Інші науковці досліджують процес формування професійних якостей учителя, шляхи становлення його педагогічних здібностей та майстерності (Ф.Гоноболін, В.Сластьонін), у результаті чого формується сукупність професійних особистісних якостей, що забезпечують результативність педагогічної діяльності.

О.Пехота зазначає, що «специфіка підготовки вчителя з позицій теоретичних моделей його індивідуальності полягає в тому, що акцент переноситься з зовнішньої організації діяльності в сфері підготовки спеціаліста на її «внутрішню картину» [5]. У центрі такого підходу є майбутній учитель як суб'єкт підготовки, як суб'єкт індивідуального професійного розвитку, а сама підготовка здійснюється з позицій розвивального навчання, з позицій формування його особистісно-професійної «Я-концепції» [5, с.11].

Досліджуючи процес підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності, З.Курлянд приділяє увагу необхідності формування в майбутнього вчителя образу гарного іншого. В основі цього, на думку дослідниці, повинні бути повага до особистості, усвідомлення її неповторності, гуманістичне й толерантне ставлення до дітей, оптимістичний погляд на можливості їхнього позитивного зростання [6]. Це твердження має принципове значення для нашого дослідження, оскільки саме повага до особистості дитини, усвідомлення її неповторності, безумовно позитивне ставлення до учня і позитивний вплив на його особистісне зростання є характерною особливістю роботи вчителя-фасилітатора.

Узагальнюючим визначенням професійно-педагогічної підготовки вчителя, як вважає А.Троцко, є певна система, що «характеризується взаємозв'язком та взаємодією структурних та функціональних компонентів, сукупність яких визначає особливість, своєрідність, що забезпечує формування особистості студента відповідно до поставленої мети – вийти на якісно новий рівень готовності студентів до професійної діяльності» [7].

Вважаємо, що підготовка майбутнього вчителя до організації фасилітаційного спілкування передбачає забезпечення його готовності до організації ціле-

спрямованих, гуманістично-орієнтованих взаємин з учнями, у ході й результаті яких майбутні педагоги на основі набутих знань, сформованих умінь і особистісних якостей, набутого досвіду можуть здійснювати педагогічну підтримку, сприяти саморозвиткові особистості. Успішність підготовки вимагає наукового обґрунтування технології процесу організації фасилітаційного спілкування.

Під організацією фасилітаційного спілкування розуміємо спільну діяльність викладача й студентів, яка передбачає внутрішню підпорядкованість, узгодженість видів, форм і прийомів спілкування в педагогічному процесі.

Як зазначають І.Авдєєва й І.Мельникова [8], організація фасилітаційного спілкування має здійснюватися на основі таких принципів, як: принцип спирання на внутрішні особистісні ресурси, що відображається у впевненості педагога-фасилітатора в спроможності особистості самостійно й ефективно вирішувати власні проблеми, вибудовувати лінію поведінки; принцип суб'єктивної активності, який полягає в розвитку здатності людини бути суб'єктом власної поведінки й діяльності за сприяння педагога; принцип емоційного балансу передбачає узгодження суперечностей між позитивом і негативом для забезпечення загального «світовідчуття», переживання успіху, задоволення від навчання, толерантність педагога-фасилітатора за незапланованих результатів здійсненої допомоги. Принцип футуральності вимагає, щоб педагог-фасилітатор спирався на потенційні позитивні характеристики людини, ще не виявлені нею в поведінці, але можливі.

Фасилітаційна взаємодія в педагогічному процесі містить вимоги до особистості викладача, його альтруїзму, тобто здатності педагога відмовитися від власних цілей на користь результатів суб'єктивної активності співучасника взаємодії. Принципи самопрезентації та розділеної відповідальності спрямовані на цілеспрямоване забезпечення особистої актуальності педагога-фасилітатора в сприйнятті вихованців та в наданні ним свободи тому, хто навчається, і забезпеченні при цьому йому права на помилку, але за умови надання допомоги («підставити дружнє плече») відповідно до основ вікової психології й фізіології, психології спілкування, що допомагає педагогові при виборі ефективних прийомів взаємодії з конкретним контингентом її учасників.

Мета підготовки майбутніх учителів полягає в забезпеченні їхньої готовності до організації фасилітаційного спілкування, що ґрунтується на положеннях гуманістичного, людиноцентрованого, системного, особистісно-діяльнісного, аксіологічного, персоналізованого, ресурсного підходів.

Реалізація мети технології підготовки передбачає виділення структурних компонентів фасилітаційного спілкування, а саме: потребнісного, когнітивно-процесуального, особистісно-поведінкового.

Потребнісний компонент передбачає усвідомлення студентами потреби в організації фасилітаційного спілкування й характеризується стійкою спрямованістю майбутнього педагога на гуманну взаємодію з учнями в професійній діяльності. Це відбивається в прагненні будувати взаємини на основі здобутих знань про фасилітаційне спілкування, розвинених умінь і здібностей, набутого досвіду. Крім того, цей компонент визначає міру зацікавленості педагога в продуктивному спілкуванні, процесом і результатами міжособистісних відносин, які виникають у професійній діяльності, в усвідомленні важливості фасилітаційного спілкування.

Когнітивно-процесуальний компонент містить систему психологічних і педагогічних знань, які сприяють забезпеченню фасилітаційного спілкування, забезпечують усвідомлення ефективності своїх дій, сприйняття себе очима інших людей, самозміну майбутнього вчителя в професійній діяльності.

Уся система теоретичних знань реалізується в системі професійних педагогічних умінь, які входять до складу когнітивно-процесуального компонента. У педагогічній теорії вміння розглядаються як певна сукупність інтелектуальних і практичних дій, що виконуються в певній послідовності. У багатьох дослідженнях вміння розглядається як володіння прийомами й способами навчання й виховання, основане на свідомому використанні психолого-педагогічних і методичних знань. Слід відзначити, що, хоча зміст кожного педагогічного вміння є відносно стійким, виконання вчителем кожної дії в практичній діяльності залежить від конкретних умов і має творчий характер. Цілеспрямованого та свідомого характеру надають педагогічним вмінням знання як належне теоретичне підґрунтя.

Когнітивно-процесуальний компонент фасилітаційного спілкування забез-

печує особистісне зростання його суб'єктів, сприяє розширенню «поля інформованості» суб'єктів спілкування, що спостерігається при його здійсненні, розвитку ступеня усвідомлення й розуміння конкретних явищ і процесів, які слугують предметом-джерелом для активізації інтелектуальної сфери особистості.

Особистісно-поведінковий компонент фасилітаційного спілкування передбачає наявність у майбутнього вчителя якостей, що сприяють успішному спілкуванню, а саме: щирість, товариськість, здатність до емпатії, рефлексії, тактовність, коректність, креативність, а також передбачає співробітництво, підтримку й взаємодопомогу, які є проявом позитивного ставлення до діяльності й самореалізації людини, що забезпечує гуманістичний потенціал особистості, формує індивідуальний стиль, здатність здійснювати внутрішній контроль, самодіагностику.

Особистісні якості в організації фасилітаційного спілкування визначаються через прояви вмінь саморегуляції, самонастроювання, розвиненість гідності у висловленні точки зору, позиції. Усе це дозволяє збагатити й зміцнити єдиний значеннєвий простір життєдіяльності педагога й учня, зумовлює їхнє подальше зближення, що в цілому збільшує можливості впливу на їхнє взаємозалежне особистісне зростання.

Процес оволодіння компонентами фасилітаційного спілкування здійснюється за технологією, етапи якої спрямовані на формування позитивних мотивів, знань, основних умінь та особистісних якостей суб'єктів взаємодії, здатності особистості до самооцінки, самоаналізу діяльності й спілкування, – підготовчо-мотиваційний; змістово-процесуальний; набуття фасилітаційного досвіду.

Підготовчо-мотиваційний етап є основою для реалізації інших етапів. Його необхідність доведено логікою процесу підготовки, яка починається з формування позитивної мотивації до навчання, усвідомлення її необхідності. Даний етап технології сприяє процесу підготовки педагога до фасилітаційного спілкування тією мірою, якою він визначає становлення «високих» мотивів поведінки й діяльності особистості. Висока мотивація є основою продуктивного, цілеспрямованого розвитку особистості майбутнього вчителя.

Змістово-процесуальний етап спілкування передбачає формування системи

знань і вмінь студентів, формування особистісних якостей. Цей етап технології підготовки має велику цінність, адже чим більший спектр професійних умінь педагога, тим більш ґрунтовним стає його досвід здійснення фасилітаційного спілкування, що зумовлює активність процесу саморозвитку особистості.

Набуття фасилітаційного досвіду майбутнього педагога передбачає організацію практичної діяльності, спрямованої на співробітництво, допомогу й взаємодопомогу (О.Газман, І.Іванов, В.Караковський та інші науковці) у процесі спілкування з різними соціальними групами.

Висновки. Отже, підготовка студентів до організації фасилітаційного спілкування передбачає залучення їх до багатогранної різнопланової діяльності, що припускає створення максимальних можливостей для самореалізації й самовираження на навчальних заняттях, організацію й стимулювання самостійної діяльності студентів, безпосередньо пов'язаної з педагогічною практикою, збагачення загального світосприймання майбутнього вчителя через його участь у неформальному спілкуванні, у діадах «викладач – студент», «студент – студент».

ЛІТЕРАТУРА

1. Блонский П.П. Психология младшего школьника / П.П. Блонский. – М.-Воронеж, 1997. – 575с.
2. Шацкий С.Т. Педагогические сочинения: В 4-х т. – Т. 2 / С.Т. Шацкий. – М.: Просвещение, 1964. – 476с.
3. Макаренко А.С. Твори: У 7-ми тт. – Т. 5. / А.С. Макаренко. – К.: Радянська школа, 1954. – 484с.
4. Сухомлинский В.А. Избр. пед. соч.: В 3-х т. / В.А. Сухомлинский. – М.: Педагогика, 1989. – 978с.
5. Пехота О.М. Особистісно-орієнтоване навчання: підготовка вчителя: монографія / О.М. Пехота, А.М. Старєва. – 2-е вид., доповн. та перероб. – Миколаїв: Іліон, 2006. – 272с.
6. Курлянд З.Н. Професійна усталеність вчителя – основа його педагогічної майстерності : учбовий посібник / З.Н.Курлянд. – Одеса : ПДПУ імені К.Д.Ушинського, 1995. – 160с.
7. Троцько Г.В. Теоретичні та методичні основи підготовки студентів до виховної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах: Автореф. ...дис.д-ра

пед.наук: 13.00.04 / Г.В. Троцко; Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 1997. – 54с.

8. Авдєєва І.М., Мельникова І.М. Інноваційні комунікативні технології в роботі куратора академгрупи: Навчальний посібник / І.М. Авдєєва, І.М. Мельникова. – К.: ВД «Професіонал», 2007. – 304с.